

Oikeusministeriölle

Viite: OM 23/41/2016

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto arviomuistiosta laittoman maassa oleskelun tutkintakeinoja ja rangaistusasteikkoa koskevista lainsäädännön muutostarpeista

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59–60/1991), joka on lakina voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi arviomuistiota lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Arviomuistion keskeinen sisältö

Maahanmuuton ministerityöryhmän 16.12.2016 hyväksymässä toimenpidesuunnitelmassa sekä laittoman maahantulon ja maassa oleskelun vastaisessa toimintaohjelmassa 2017-2020 olevan toimenpidekirjauksen johdosta arviomuistiossa arvioidaan muun muassa pakkokeinoista säätämistä ulkomaalaisrikkomuksena ilmenevän laittoman maassa oleskelun selvittämisessä.

Hallituksen esityksen muotoon kirjoitettu arviomuistio sisältää myös lainsäädäntöehdotukset. Esityksessä ehdotetaan pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 8 §:ää muutettavaksi niin, että esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa laittomasta maassa oleskelusta epäillyn tavoittamiseksi hankkia teleosoitteen tai telepäätelaitteen sijaintitiedot, jos se on välttämätöntä mainitun rikoksen selvittämiseksi tai oikeudenkäynnin turvaamiseksi. Lisäksi ulkomaalaislakiin (301/2004) ehdotetaan lisättäväksi uusi 185 a § laittomasta maassa oleskelusta. Laittomasta maassa oleskelusta tuomittaisiin sakkoon tai enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen se, joka tahallaan oleskelee maassa ilman vaadittavaa matkustusasiakirjaa, viisumia tai oleskelulupaa taikka laiminlyö velvollisuutensa rekisteröidä oleskelunsa taikka hakea oleskelulupakortti, oleskelukortti tai pysyvä oleskelukortti. Nämä tekotavat vastaisivat niitä, jotka nykyisin säädetään vain sakolla rangaistaviksi ulkomaalaisrikkomuksena ulkomaalaislain 185 §:n 1 momentin 1 kohdassa.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu käyttää oikeuttaan antaa lausunto oma-aloitteisesti ja ottaa siinä kantaa vain rangaistukseen, joka esityksen mukaan määrättäisiin ulkomaalaislain 120 b §:n nojalla määrätyn lapsen asumisvelvoitteen rikkomuksesta.

Ulkomaalaislain 120 b §:n nojalla voidaan 15 vuotta täyttänyt ilman huoltajaa oleva kansainvälistä suojelua hakenut lapsi, jota koskeva päätös maasta poistamisesta on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi, säilöön ottamisen sijasta määrätä asumaan nimetyssä vastaanottokeskuksessa ja ilmoittautumaan siellä yhdestä nel-

jään kertaan vuorokaudessa, jos 122 § 1 momentissa säädetyt edellytykset täyttyvät. Jos lapsi ei noudata asumisvelvollisuuttaan, hänet voidaan ottaa säilöön 122 §:n 1 ja 3 momentissa säädettyjen edellytysten edelleen täyttyessä.

Vaihtoehtoisia turvaamistoimenpiteitä koskeissa aikaisemmissa lausunnoissaan lapsiasiavaltuutettu on pitänyt lapselle määrättävää asumisvelvoitetta sekä siihen liittyvä ilmoittautumisvelvoitetta kannatettavana vaihtoehtona lapsen säilöönnotolle.¹ Säilöönottoa tulee käyttää viimesijaisena keinona ja pitkäntähtäimen tavoitteena tulee olla alaikäisten säilöönnoton kieltäminen kokonaan. Asumisvelvoitteen noudattamista tehostettaisiin nyt lisäksi velvoitteen rikkomuksesta säädettävällä rangaistuksella, joka voi olla sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta.

Arviomuistiossa on tuotu esiin, että laittomasti maassa olevaan voi kohdistua riski syrjäytymisestä tai joutuminen rikollisten hyväksikäyttämiseksi uhriksi. Näiden estäminen on luonnollisesti tärkeää laittomasti maassa olevan lapsen kohdalla, mutta tätä eikä muitakaan vaihtoehtoisia keinoja auttaa lasta ole pohdittu muistiossa.

Lapsiasiavaltuutettu pitää erittäin valitettavana, että arviomuistiossa ei ylipäätään ehdotettuja muutoksia ole käsitelty lapsen näkökulmasta. Arviomuistioon ei sisälly myöskään lapsivaikutusten arviointia, vaikka oikeusministeriön lainvalmisteluohjeissa² tätä edellytetään. Ilman minkäänlaisia perusteluita ja vaikutusarviointia kyseistä sääntelyä lapsiin kohdistuen ei tulisi edes harkita.

Perustelut lapsiasiavaltuutetun kannanotoille

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista

Lapsen oikeuksien yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Hallituksen esityksen kannalta keskeisiä yleissopimuksen artikloja ovat muun muassa:

- 2 artikla, jonka mukaan **lapsella on oikeus syrjimättömyyteen** ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiensa tai muun laillisen huoltajansa ominaisuuteen tai muuhun seikkaan perustuvaa erotte-
lua
- 3 artikla, jonka mukaan **kaikissa** julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintovi-
ranomaisten tai **lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava
huomioon lapsen etu.** Lapselle on taattava myös hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelu ja
huolenpito ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oi-
keudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet
- 6 artikla, jonka mukaan lapsella on oikeus **elämään sekä henkiinjäämisen ja kehittymisen** edelly-
tyksiin mahdollisimman täysimääräisesti
- 12 artikla, jonka mukaan **lapsella, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on oikeus
vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevista asioissa.** Lapsen näkemykset on
otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapselle on annettava erityisesti mahdol-
lisuus tulla kuulluksi häntä koskevista oikeudellisista ja hallinnollisista toimita joko suoraan tai
edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen
mukaisesti
- 22 artikla, jonka mukaan **pakolaislapsella on oikeus asianmukaiseen suojeluun ja humanitääriiseen
apuun,** riippumatta siitä onko hän tullut maahan yksin vai vanhempiensa tai muun henkilön kanssa

Yleissopimuksen toimeenpanoa valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon lapsen oikeuksien yleissopimus kokonaisuutena. Komitean mukaan lapsen etu toteutuu, kun kaikki yleissopimuksessa määritellyt oikeudet täyttyvät mahdollisimman täysimääräisesti.³

Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa Euroopan neuvoston (EN) ministerikomitean vuonna 2010 hyväksymistä lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevista suuntaviivoista⁴. Suuntaviivojen perustan muodostavat sen johdanto-osassa mainittuihin välineisiin kirjatut periaatteet sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö. Tällaisia välineitä ovat erityisesti YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus.

Suuntaviivojen peruseriaatteita ovat lapsen osallistumisoikeus, lapsen edun ensisijaisuus, lapsen ihmisarvon kunnioittaminen, lapsen suojelu syrjinnältä sekä oikeusvaltioperiaatteen soveltaminen lapsiin yhtä täysipainoisesti kuin aikuisiin.

EN:n lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat soveltuvat kaikkiin tilanteisiin, joissa lapset joutuvat tekemisiin rikos-, siviili- tai hallinto-oikeudellisen järjestelmän kanssa, riippumatta siitä, missä asemassa tai millä perusteella lapsi on tilanteeseen joutunut. Erytistä suojelua ja apua voivat tarvita haavoittuvassa asemassa olevat lapset, kuten maahanmuuttaja- ja pakolaislapset sekä turvapaikkaa hakevat lapset (kohta D.2).

Suuntaviivojen tavoitteeksi on määritelty (kohta 3): "*... varmistaa, että kaikissa edellä mainituissa menettelyissä noudatetaan tinkimättömästi kaikkia lasten oikeuksia, kuten oikeutta saada tietoa ja käyttää edustajaa sekä oikeutta osallistua menettelyihin ja saada suojelua, ja otetaan samalla asianmukaisesti huomioon lapsen kehitys- ja tietämystaso sekä tapauksen olosuhteet. Lasten oikeuksien kunnioittaminen ei saisi vaarantaa muiden osapuolten oikeuksia.*" Suuntaviivojen johdannossa todetaan myös, että (kohta 20) "*[l]apset ovat oikeuksien haltijoita, ja menettelyistä on tältä osin tehtävä lapsiystävällisempiä, jotta lapsia voitaisiin tukea parhaalla mahdollisella tavalla, jos heidän on suojeltava oikeuksiaan turvautumalla oikeudenkäynteihin tai muihin menettelyihin.*"

Jyväskylässä 28.8.2017

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

---

¹ Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle ulkomaalaislain muuttamisesta 12.5.2016 ja lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle hallituksen esityksestä Eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta (säilönoton vaihtoehdot) 11.11.2016.

² Säädösehdotusten vaikutusten arviointi. Ohjeet. Oikeusministeriö, julkaisu 2007:6, verkossa http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76082/saadosehdotusten_vaikutusten_arviointi_ohjeet.pdf?sequence=1

³ Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta) CRC/C/GC/14, kohta 4, verkossa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRS_14.pdf.

⁴ http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_FI.pdf